

NEOLITICUL VECHI ÎN NORD – VESTUL ROMÂNIEI*

de

Doina Ignat

Spațiul geografic care formează din punct de vedere administrativ județul Bihor este situat la sud-sud est de limita dintre județul Sălaj, la vest de granița cu Ungaria, la nord est de râul Someș, iar la est aliniamentul dintre localitățile Ciucea și Zalău (I.O. Berindei, Gh.P.Pop, 1972), cuprinzând trei unități geografice importante: **munte, deal, șes**.

Zona muntoasă este reprezentată de Munții Bihorului și o serie de muncii cu o altitudine mai redusă cum sunt: Codru-Moma, Pădurea Craiului și Muntele Șes.

Zona de deal se desfășoară imediat sub munți, ca o prelungire a acestora, separate prin văi largi, însoțite de terase. Altitudinea lor scade de la cca. 600 m cât au în vecinătatea munților, până la 200 m deasupra Câmpiei Crișurilor.

De-a lungul văilor principale cum sunt: Barcăul, Crișul Repede și Crișul Negru există șapte nivele de terase cu o altitudine ce scade pe măsură ce se apropie de Câmpia Crișurilor.

Primele trei terase, prin scufundare, vor trece lent în planul general al câmpiei. În valea Barcăului și a Crișului Repede ele au o dezvoltare mai mare pe partea stângă a văilor, în timp ce în valea Crișului Negru această dezvoltare este pe partea dreaptă.

Zona de câmpie cuprinde două unități distincte:

Câmpia înaltă și Câmpia joasă (I.O. Berindei, Măhăra, 1971).

Câmpia înaltă s-a format printr-un proces de acumulare și eroziune la nivelul teraselor. Relieful constituie, în ansamblu, un plan înclinat, de la 200 m în vecinătatea dealurilor, până la 110 m spre Câmpia joasă.

Câmpia joasă rezultată din procesul de acumulare și eroziune prin divagarea rețetelor hidrografice cu precădere a Crasnei, Erului, Barcăului, a Crișului Repede și a Crișului Negru. Aceste râuri au albiile meandrate, instabile, puțin adânci și nu sunt însoțite de terase. Șesurile actuale de inundație ale văilor Erului, Barcăului, Crișului Repede și Crișului Negru sunt umede și local mlăștinoase.

Indiguierea râurilor principale și realizarea unei numeroase rețele de canale au afectat și uneori au distrus o serie de așezări preistorice.

* Prezentul studiu a fost publicat în limba germană în volumul omagial **Festshift fur Gheorghe Lazarovici**, Editura Mirton, Timișoara 2001.

Flora și fauna specifice acestui relief divers au asigurat, încă din antichitate, condiții propice de viață comunităților umane.

Bogățiile naturale ale subsolului au fost cunoscute și utilizate încă din preistorie. Variatele roci existente au fost explorate și prelucrate în așezările neolitice. Zăcămintele de nisipuri bituminoase de la Derna și Suplacu de Barcău au fost de asemenea cunoscute și folosite de comunitățile neolitice, nu numai pentru utilități casnice dar și pentru înfrumusețarea ceramicii, prin pictură.

Arealul geografic la care ne referim a fost supus unui proces de neolitizare prin difuziune din Orient, prin Anatolia, Ciclade și Thesalia, difuziune constând într-o migrare etnică, încadrată arheologic în trei mari etape.

A luat naștere, astfel, un complex cultural neolitic care cuprinde aproape întregul teritoriu al României (cu excepția Maramureșului și Dobrogei) pe care limbajul de specialitate îl numește Cultura Starcevo – Criș.

Printre caracteristicile acestei perioade menționăm: așezări stabile pe terasele râurilor, domesticirea animalelor atestată prin numeroasele oase aparținând speciilor domestice, cultivarea primitivă a plantelor, resturi de cereale-paie, pleavă – fiind frecvente în pasta ceramicii, închegarea unui sistem de credințe magico-religioase distincte, ale cultului fertilității și fecundității.

Istoricul cercetărilor

În definirea, periodizarea internă, precizarea legăturilor cu alte culturi, sunt cunoscute contribuțiile esențiale ale arheologilor Dumitru Berciu, Ion Nestor, Mircea Petrescu-Dâmbovița, Eugen Conșa.

Pentru Transilvania descoperirile vechi au fost tratate de Ida Kutzian în monografia dedicată culturii Körös (Kutzian 1944). Nicolae Vlăssă sintetizează pentru prima dată descoperirile aparținând acestei culturi, precizându-i atât locul cât și rolul ei în neoliticul sus-est european (Vlăssă 1966). Prin cercetările ulterioare, în special cele de la Gura Buciului, s-a precizat vechimea, evoluția internă și legăturile cu stațiunile din țară și din spațiile geografice mai largi (Vlăssă 1966; 1967; 1980). Cercetările de la Ocna Sibiului (I. Paul 1962; 200; 1983) au precizat fazele timpurii și dezvoltate ale acestei civilizații.

În nord-vestul României în jud. Sălaj Lakó (1980; 1981; Lazarovici – Lakó 1981) și Satu Mare (Bader 1968) s-au efectuat de asemenea cercetări cu rezultate remarcabile. Pentru jud. Bihor sunt cunoscute în literatura de specialitate așezările de la Suplacu de Barcău pct. "Lapiș" și Fughiu (Ignat 1978; 1979), alături de descoperiri mai vechi (Kutzian 1944, Dumitrașcu 1972).

O contribuție deosebită în cercetarea, ordonarea și coroborarea datelor despre această cultură cu o arie atât de vastă și în același timp atât de importantă în lămurirea procesului de neolitizare, îi revine, fără îndoială, cercetătorului Gheorghe Lazarovici.

Este, credem, elocvent să cităm cu acest prilej lucrările Gornea - Preistorie, 1977, Neoliticul Banatului 1979, monografia neoliticului timpuriu în România, 1984

și prestigioasă lucrare monografică Gura Baciului, în colaborare cu Zoia Maxim care a fost premiată de Academia Română. Trebuie să remarcăm în același timp contribuția deosebită adusă de Gheorghe Lazarovici în studierea neoliticului românesc, în toate etapele acestuia precum și racordarea lui la descoperirile din spații mai largi, contribuție care însumează peste 100 de studii publicate în țară sau în străinătate.

Tipuri de așezări. Stratigrafie.

Din punct de vedere geografic purtătorii culturii Starcevo – Criș ocupă atât zona de câmpie (Sânicolau Român, Cefa, Sântandrei, Oradea, Fughiu, Santău – Mic, Biharea, Valea lui Mihai, Vășad) cât și zona deluroasă (Mișca, Suplacu de Barcău, Râpa, Tășad). Sunt folosite și peșterile ca adăposturi temporare (Câmpani, Vadu Crișului).

Așezările sunt stabilite pe terase cu panta nu prea înaltă (Suplacu de Barcău, Râpa, Biharea, Mișca) sau chiar pe malul apelor (Fughiu, Sântandrei), fiind nefortificate.

Toate așezările cercetate până acum comportă un singur nivel de locuire și își încep evoluția în faza III B după periodizarea propusă de Gh. Lazarovici (Lazarovici 1979).

Locuințe

Pe baza săpăturilor sistematice întreprinse în așezările de la Râpa (Dumitrașcu 1972) Suplacu de Barcău (Ignat 1978) și Fughiu (Ignat 1979) au fost sesizate trei tipuri de locuințe (Ignat 1983) și anume:

- bordeie
- semibordeie
- locuințe – platformă de suprafață.

Aceste tipuri de locuințe nu reprezintă – cronologic sau evolutiv – faze diferite în dezvoltarea acestei culturi, ele coexistând în aceleași așezări și la același nivel.

1. Locuințe – bordei, adâncite în pământ, au fost descoperite în așezările de la Râpa, Fughiu și Suplacu de Barcău.

La Râpa este semnalat un bordei adâncit în pământ, la 1,15 m de la suprafața de călcare actuală, având forma oval-alungită, neregulată.

În așezarea de la Fughiu a fost descoperit un bordei – surprins stratigrafic în malul Crișului Repede având lungimea de 5,25 m și adâncime de 0,75 m dispus pe patul de pietriș rulat al vechii alpii.

Dintre complexe de locuințe din stațiunea de la Suplacu de Barcău, locuințe – bordei nr. 5 aparține acestui tip, având în același timp un plan deosebit față de cele menționate.

Latura nord-estică a bordeiului are forma de pâlnie, dând impresia de locuință rectangulară, cu colțurile rotunjite, cu un coridor de acces. În această zonă stratul de lut în care se adâncește începe la – 0,90 m.

Latura – sau jumătatea – nord-estică are forma ovală, mărginită de 6 gropi de stâlpi care susțineau desigur, acoperișul. În această porțiune lutul începe abia la 1,30. Această denivelare a lentilei de lut a făcut necesară amenajarea cu stâlpi a uneia din laturi. Adâncimea bordeiului este de 0,45 m, iar în așa zisul “coridor” de 0,70 m. Menționăm că nu s-a sesizat un prag între cele două “încăperi”, diferența de nivel fiind marcată de o ușoară pantă.

Dimensiunile bordeiului nr. 5 sunt mai mari decât ale celor amintite: lungimea totală este de 6,25 m, lățimea maximă de 7,20 m; lungimea coridorului este de 3,75 m, lățimea de 6,50 m.

În interior, la distanța de 1 m de la intrare, a fost descoperită o vatră dreptunghiulară, amenajată și făpuită cu puternice urme de arsură.

Inventarul bordeielor descrise constă din fragmente ceramice, greutăți de lut perforate, uneltele litice fiind puține: o daltă în bordeiul de la Râpa, fragmente de lame și deșeuri din obsidiană în B 5 de la Suplac. O figurină de la Râpa și o piesă din lut, reprezentând o pasăre stilizată, de la Suplac, completează inventarul.

2. **Semibordele.** Includem în acest tip locuințele care sunt doar parțial adâncite în pământ. În așezarea de la Suplac de Barcău au fost descoperite două asemenea locuințe (Ignat 1980) de formă rectangulară, cu colțurile rotunjite având adâncimile de 0,40 și 0,35 m cu dimensiuni modeste (1,40x1,90 m și respectiv 2,80 x 2,10 m).

Inventarul acestor locuințe conține fragmente ceramice, chirpic, greutăți de lut perforate, iar în semibordeiul nr. 4 a fost descoperită o piesă din lut reprezentând o labă de animal.

3. **Locuințe de suprafață.** În așezarea de la Fughiu a fost descoperită o locuință de suprafață cu lungimea de 5,10 m surprinsă în secțiune pe o lățime de 1,70 m. Se prezintă sub forma unei platforme de chirpic. Din inventarul locuinței menționăm: două dălți din piatră șlefuită, ceramică, greutăți de lut perforate.

În așezarea de la Suplacu de Barcău au fost descoperite, deasemenea, un număr de 5 locuințe-platformă, cercetate parțial. Se prezintă sub forma unor mici aglomerări de chirpic și fragmente ceramice, fără ca între ele să existe un strat de cultură. După modul în care sunt grupate și dimensiunile reduse, ele reprezintă colibe de suprafață. Sunt orientate cu axele lungi nord-vest-sud est, nedepășind lățimea de 1,90 m.

Tipurile de locuințe identificate în așezările din nord-vestul României sunt caracteristice culturii Starcevo-Criș.

Locuințele-bordei sunt frecvente nu numai în etapele vechi (Vlassa, 1976, p.108-109). Prezența lor în nord-vestul României dovedește mai degrabă o unitate culturală cu așezările din Transilvania, Oltenia (Dumitru Berciu 1961, p.29) Banat (Lazarovici 1977, p.23) și Moldova (1980, p.106) ele nefiind atestate în Ungaria (Kutzian 1944, p.44).

Semibordeiele reprezintă o variantă intermediară între bordeie și locuințele de suprafață și sunt cunoscute și la Târgușorul Vechi (Teodorescu 1963, p.251)

Locuințele de suprafață, forma cea mai răspândită, de dimensiuni variabile sunt atestate în Moldova (Ursulescu 1984, p.14), Oltenia (Berciu 1959, p.75), în Banat (Lazarovici 1977 a, p.22) în Transilvania (Horedt 1956, p.9) și Muntenia (Teodorescu 1963 p.256).

În bordeiul nr.5 de la Suplacu de Barcău s-a descoperit, după cum am arătat, o vatră amenajată din lut. Asmenea vetre sunt prezente la Leț (Nestor 1957, p.60) Trestiana (Popușoi 1980, p.106, 109) Târgușorul Vechi (Teodorescu 1963, p.215).

Unelte

Uneltele din piatră sunt relativ puține. Din silex și obsidian au fost lucrate lame cu secțiunea triunghiulară, înguste, gratoare pe vârf de lamă, așchii atipice și nuclee, dovadă că acestea erau lucrate pe loc.

Dintre uneltele șlefuite menționăm două dălți, lucrate din menilit și respectiv din gresie aleuritică, ambele cu urme de utilizare, descoperite la Fughiu (Ignat 1979, p.722, Pl. X, fig. 2-3). Menționăm deasemenea câteva fragmente de unelte șlefuite, sparte din vechime prin folosire îndelungată.

Ceramica – descoperită în locuințe sau în stratul de cultură din așezările cercetate prezintă, în general aceleași caracteristici ale pastei, formelor și decorului. Pasta conține, alături de resturi vegetale tocate, nisip și pietriș, cu netezire îngrijită, în special în interior. Ceramica semifină are pereții mai subțiri, cu amestec de nisip fin și mică.

Oalele sunt cele mai răspândite forme, lucrate din pastă de uz comun. Au corpul bombat, buza evazată, mai alungită sau mai scurtă (Pl. II, fig. 1-11, Pl. III fig. 1-5).

Castroane sau străchini, lucrate din ambele categorii de pastă, au fundul plat sau ușor profilat, corpul bombat, cu buza dreaptă sau pereții oblici și gura largă (Pl. IV, fig. 1-8; Pl. V, fig. 1-6; Pl. VI, fig. 1-9). Unele exemplare sunt prevăzute cu piciorușe (Pl. VII, fig. 1-3).

Cupe cu picior gol în interior, mai înalt (Pl. VIII, fig. 1-6) sau mai scund (Pl. IX, fig. 1-8, lucrate numai din pastă de uz comun.

Vase de provizii cu pereții groși, lucrate numai din pastă de uz comun, descoperite în preajma locuințelor sau în stratul de cultură (Pl. X fig. 1-5).

Decorul constă, în general, din ciupituri cu unghia, incizii late, oblice, în rețea sau în zig-zag, impresiuni în formă de fagure, barbatină împrăștiată, aplicată în special pe vasele mari (Ignat 1980, Pl. IV – VI). Ornamentele în relief sunt simpli sau butoni grupați câte doi (Ignat 1978, P. VI, fig. 3, 7, 8, 9).

Ceramica prezentată – atât forma cât și decorul – este comună tuturor așezărilor neolitice timpurii, în această etapă de dezvoltare, încât citarea unor analogii, atât de cunoscute tuturor cercetărilor, o considerăm inutilă.

Plastica

O categorie importantă de piese, care ne permit formarea unor imagini despre viața spirituală a comunităților neolitice o reprezintă, desigur, obiectele modelate în lut.

În așezările din nord-vestul României acestea se pot încadra în următoarele categorii:

- reprezentări antropomorf
- reprezentări zoomorfe
- tăblițe
- altărașe

Reprezentările antropomorfe – figurine umane, în totalitate feminine sunt prezente la Râpa (Dumitrașcu 1972, p.51) Suplacu de Barcău (Ignat 1978, p.11, pl. VIII, 1-3), cu elemente definitorii pentru faza târzie (fața triunghiulară, marcarea brațelor) păstrând însă și trăsături ale fazei timpurii (cum ar fi modelarea plastică a sânilor, marcarea sexului) (Lazarovici 1984, p.77). Astfel de reprezentări sunt prezente și în așezarea de la Zăuan (Lazarovici – Lakó 1981, p.26).

Reprezentările zoomorfe – prezente în două locuințe din așezarea de la Suplacu de Barcău – Lapiș redau o labă de animal și o pasăre stilizată (Pl XI, fig. 1-2).

Tăblița de lut, de formă romboidală, perforată pentru prindere, cu ornamente în relief constând din romburi circumscrise (Ignat 1978, p. VIII, fig. 4) se leagă pe spații mai largi de o piesă de la Perieni (Petrescu Dâmbovița 1957, p.73, fig. 7/17), sau de cea de la Trestiana ornamentată cu incizii meandrice (informație Eugenia Popușoi).

Acestor plăcuțe li se atribuie, în general, rolul de talisman sau însemnele unor simboluri (Lazarovici 1984, p.80).

Altărașe – în colecția veche a Muzeului Țării Crișurilor se păstrează un fragment de altăraș de formă patrulateră (Ignat, 1982, p.42, Pl. IV, fig. 1) iar alte două fragmente provenind de la Oradea și Sântandrei sunt publicate de Ida Kutzian (1944, Pl. XVI, fig. 5-6). Asemenea piese, frecvente în neoliticul vechi, sunt cunoscute în Transilvania la Ocna Sibiului, Leț, Gura Baciului. Pe lângă rolul funcțional al iluminatului, pe care îl îndeplineau, desigur, aceste piese, puteau avea și un rol religios, magic, în ideea întreținerii focului veșnic viu, sau pentru aducerea unor anume jertfe.

În încheiere trebuie să menționăm deasemenea unele reprezentări plastice pe vasele mari de provizii, păstrate, din păcate fragmentar (Ignat 1978, p.13, fig. 14-15). Astfel de reprezentări sunt cunoscute în general în neoliticul timpuriu.

Analizând reprezentările plastice ale neoliticului vechi, putem concluziona că există un sistem magio-religios bine conturat, cu anumite canoane respectate în realizarea pieselor cu această destinație.

Idolii feminini sunt legați de cultul fecundității precum și de rolul femeii în sânul comunității, după cum cei zoomorfi sunt puși în legătură cu anumite credințe legate de vânătoare sau creșterea animalelor domestice.

Prezența acestor reprezentări – idoli, tăblițe, altărașe, pe spații vaste, în toate așezările neoliticului vechi, denotă cristalizare a acestor credințe și practici comune acestui orizont cronologic.

Economia comunităților neoliticului timpuriu se baza pe cultivarea primitivă a plantelor, dovadă resturile vegetale tocate prezente în pasta ceramicii, creșterea animalelor domestice, dar și vânătoare și pescuit. Amplasarea așezărilor în zone care să ofere deasemenea posibilități nu este de loc întâmplătoare.

Resturile menajere descoperite în așezarea de la Suplacu de Barcău (Ignat 1980, p.525) indică o faună tipică neoliticului vechi (*Bos taurus* L., *Sus scrofa* în faza domestică, *capra cf.hircus* L.) dar și resturi de *Capreolus capreolus* provenite din vânătoare.

În ceea ce privește populația, cercetătoarea Zoia Maxim bună cunoscătoare a neoliticului transilvănean, apreciază că locuirea de la Suplacu de Barcău – Lapiș se situează printre așezările intens populate alături de cele de la Ocna Sibiului, Leț, Zăuan, Homorodu de Sus ș.a (Maxim 1999, p.134).

Încadrarea cronologică

Așezările neoliticului vechi din nord-vestul României se încadrează în faza III B conform periodizării realizate de Gheorghe Lazarovici (Lazarovici, 1984, p.66).

Pentru această încadrare pledează trăsăturile care individualizează această etapă rezultate dintr-un nou impuls sudic, denumit și Chalcoliticul Balcano – Anatolian.

În Transilvania acest fenomen duce la crearea a două grupe distincte, în funcție de zona originară a acestui impuls (Maxim 1999, p.46): impulsul vincian este caracteristic pentru vestul (Drașoveanu 1981, p.38) și nord-vestul Transilvaniei.

Din această grupă fac parte așezările de la Arad (Lazarovici – Pădureanu 1981, p.20), Fughiu, Oradea, Suplacu de Barcău, Homorodu de Sus (Bader 1968), Zănan I (Lazarovici – Lako 1981, p. 43-48), Kalmar 1987, p.60, Gura Baciului, Țaga (Kalmar 1983, p.359-369), Hunedoara – Biserica Reformată (Drașoveanu 1989, p.40).

Având în vedere cercetările restrânse în așezările neoliticului vechi din nord-vestul României considerăm necesar publicarea unui repertoriu al descoperirilor cunoscute până în prezent.

1. **Biharea** Cercetările arheologice întreprinse în pct. “Grădina C.A.P.” de către Sever Dumitrașcu au evidențiat existența unei locuiri Starcevo – Criș.
2. **Cefa** – în hotarele comunei, punctul “Rădván” prin cercetările lui Ion Crișan au fost descoperite și fragmente ceramice aparținând unor vase mari.

3. **Câmpani** din Peștera II “Dâmbul Colibii” provin fragmente ceramice și o cupă cu picior. Materialul se păstrează în colecția Muzeului de Istorie al Transilvaniei, Cluj (Vlassa SCIV, 1961, p.17)
4. **Fughiu** (com. Oșorhei) Așezare (Ignat, Crisia 1979, p.721-733).
5. **Mișca** (com. Chișlaz) În toamna anului 1977 în hotarul satului cercetările întreprinse de Sever Dumitrașcu au identificat trei puncte arheologice: Fântâna Sasului, “Dealul Berchi” și “Dealul Șvabilor” unde au fost descoperite fragmente ceramice atribuite culturii Starcevo – Criș.
6. **Oradea** în colecțiile vechi ale Muzeul Țării Crișurilor Ida Kutzian amintește un fragment de altar (Ignat 1981, Pl. VIII).
- Pe teritoriul orașului (Parcul Petofi) pe fosta terasă a văii Parisului, azi dispărută, au fost descoperite fragmente ceramice decorate cu “ciupituri”, vase cu buze alveolate, fundul profilat (Ignat Crisia 1981, p.41-59).
7. **Râpa** (com. Tinca) așezare în pct. “Dealul Morii” (Dumitrașcu Lucrări științifice, Oradea, 1972, p.50).
8. **Santău Mic** (com. Borș) În colecțiile Muzeului Țării Crișurilor a fost identificat un vas lucrat din pastă cenușiu-negricioasă, conținând pleavă, având fundul profilat, corpul bombat, buza răsfrântă. Conform inventarului din anul 1903 piesa provine din această localitate.
9. **Sălacea** Literatura de specialitate menționează descoperirea unor fragmente ceramice aparținând neoliticului vechi (Roșka, Repertorium..., p.81, nr. 14; Comșa, Dacia N.S. 1963 p.478)
10. **Sântandrei** Din așezarea neolitică provine un fragment de altar (Kutzian, Diss Panon II, 23, p.33, P. XVI, fig. 6).
11. **Suplacu de Barcău** – așezare pct. “Lapis” (Ignat Crisia, 1978, p.9-25; Crisia, 1981, p.521-531, Crisia 1983, p.9-16).
12. **Tășad** (Drăgești) Pe dealul “Cetățaua” cercetările întreprinse de regretatul coleg Nicolae Chidioșan au identificat, în ultimul nivel, fragmente ceramice Starcevo-Criș.
13. **Vadu Crișului** – În peștera nr. II, stratul de cultură neolitic conține și fragmente ceramice lucrate din pastă poroasă, conținând pleavă, ornamentate cu “ciupituri”. (săpături efectuate de Doina Ignat și regretatul paleontolog Tiberiu Jurcsak).
14. **Vășad** – (com. Curtuișeni) Din hotarul satului pct. “Cartierul ȝiganilor” provin fragmente ceramice atribuite neoliticului vechi.
15. **Valea lui Mihai** – Literatura de specialitate menționează pe lângă numeroasele descoperiri aparținând altor culturi neolitice și fragmente ceramice Starcevo-Criș (Roska, Repertorium ..., p.81, nr. 14; Comșa, Dacia N.S. 1963, p.478).

BIBLIOGRAFIE

- Bader Tiberiu**, 1968 – *Despre figurinele antropomorfe în cadrul culturii Criș*, în *Acta M.N.*, V, p.38310-0388.
- Berciu Dumitru**, 1959 – *Săpăturile de la Verbița*, în *Materiale și cercetări arheologice*, vol. V, p.75-76.
- Berciu Dumitru**, 1961 – *Contribuții la problemele neoliticului din România în lumina noilor cercetări*, București, p.30.
- Berindei O.Ignatie, Măhăra Gh.**, 1971 - *Rolul factorului antropoc în definirea regiunii geografice de câmpie între Crișul Repede și Crișul Negru*, în *Crisia*, Oradea, 1971, p.33-38.
- Berindei O.Ignatie, Pop P.Grigore**, 1972 - *Județul Bihor, Monografie*, p.12-29.
- Drașoveanu Florin**, 1981 – *Cultura Starcevo-Criș în Bazinul Mureșului Mijlociu*, în *Apulum XIX*, p.33-44.
- Drașoveanu Florin**, 1989 – *Observații pe marginea unor materiale inedite privind raporturile dintre culturile Starcevo-Criș, Vinca A și lumea liniară din nordul Banatului*, în *Apulum XXVI*, p.9-48.
- Dumitrașcu Sever**, 1972 – *Cercetări arheologice în depresiunea Holodului II*, în *Lucrări științifice*, Oradea, 1972, p.50.
- Horedt Kurt** 1956 – *Așezarea de la Sf. Gheorghe – Bedeháza*, în *Materiale și cercetări arheologice II*, p.6-18.
- Ignat Doina**, 1978 - *Așezarea neolitică aparținând culturii Criș de la Suplacu de Barcău*, în *Crisia VIII*, Oradea, p.9-25.
- Ignat Doina**, 1979 – *Așezarea neolitică aparținând culturii Starcevo-Criș de la Fughiu*, în *Crisia*, IX, p.721-733.
- Ignat Doina**, 1984 – *Descoperiri arheologice aparținând epocii neolitice pe teritoriul orașului Oradea*, în *Crisia XI*, p.41-58.
- Ignat Doina**, 1983 - *Tipuri de locuințe în așezările aparținând culturii Starcevo-Criș din nord-vestul României*, în *Crisia XIII*, p.9-16.
- Kalmar Zoia**, 1986 – *Elemente ale culturii Lengyel în nord – vestul României*, în *Acta M.P. X*, p.61-70.
- Kalmar Zoia**, 1983 - *Descoperiri neolitice la Taga*, în *Acta M.N. XX*, p.359-369.
- Kutzian Ida** , 1944 – *A Koros Kultura*, în *Diss Panon seria II*, nr. 23, p.44.
- Lakó Eva**, 1980 – *Raport preliminar privind săpăturile de salvare executate în anii 1978-1979*, în *Acta M.P.*, IV, p.31-34.
- Lazarovici Gheorghe**, 1977 – *Gornea. Preistorie*, în *Caiete Banatica*, p.22.
- Lazarovici Gheorghe**, 1979 - *Neoliticul Banatului*, Cluj-Napoca, p.64.
- Lazarovici Lako**, 1981 – **Gh. Lazarovici, Eva Lako** – *Săpăturile de la Zăuan*, în *Acta M.N. XVIII*, p.13-44.

- Lazarovici Pădureanu**, 1981 - **Gh. Lazarovici, Eugen Pădureanu**, *Așezarea neolitică de la Arad – Grădiște 2*, în *Ziridava*, XIV, p. 15-32.
- Maxim Zoia**, 1999 - *Neo-eneoliticul din Transilvania*, Cluj-Napoca, p.134.
- Nestor Ioan**, 1957 - *Raport despre sondajele de la Leț – Vârhegy*, în *Materiale și cercetări arheologice* vol. III, p.59-63.
- Paul Iuliu**, 1961 - *Șantierul arheologic de la Ocna Sibiului*, în *Materiale și cercetări arheologice*, vol. VIII.
- Paul Iuliu**, 1989 - *Unele probleme ale neoliticului timpuriu din zona carpato-dunăreană*, în *SCIV* 15, 3, p.321-326.
- Petrescu Dâmbovița Mircea**, - 1957 - *Sondajul stratigrafic de la Perieni*, în *Materiale și cercetări arheologice*, vol. III, p.65-79.
- Popușoi Eugenia**, 1980 - *Săpăturile arheologice de la Trestiana în Cercetări istorice*, XI, p.107-133.
- Teodorescu Victor**, 1963 - *Cultura Criș în centrul Munteniei (pe baza săpăturilor arheologice de la Târgușorul Vechi*, în *SCIV* 14,2, p. 251-274.
- Ursulescu Nicolae**, 1984 - *Evoluția culturii Starcevo – Criș pe teritoriul Moldovei*, Suceava, p.14.
- Vlassa Nicolae**, 1976 - *Săpăturile de salvare de la Iernut*, în *Neoliticul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, p.108-109.
- Vlassa Nicolae**, 1966 - *Cultura Criș în Transilvania*, în *Acta M.N.* III, p.9-47.
- Vlassa Nicolae**, 1980 - *Din nou despre poziția stratigrafică și cronologică a orizontului Gura Baciului I*, în *Marisia X*, p.691-697.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

Planșa I – Tipuri de locuințe

Planșa II fig. 1-11 Oale – Suplacu de Barcău – Lapiș

Planșa III fig. 1-5 Oale – Fughiu

Planșa IV Castroane fig. 1; 3-8 Fughiu; fig. 2 Suplacu de Barcău – Lapiș

Planșa V fig. 1-6 Suplacu de Barcău – Lapiș

Planșa VI fig. 1-9 Suplacu de Barcău – Lapiș

Planșa VII fig. I Fughiu; fig. 2-7 Oradea “Parcul Petofi”

Planșa VIII fig. 1-3; 6 Suplacu de Barcău, Lapiș; fig. 4-5 Fughiu

Planșa IX fig. 1-4; 8; Suplacu de Barcău – Lapiș; 5-7 Fughiu

Planșa X fig. 1-5 Suplacu de Barcău – Lapiș

Planșa XI fig. 1-2 Suplacu de Barcău

LE NEOLITHIQUE INFÉRIEUR AU NORD-OUEST DE LA ROUMANIE

- Résumé -

Le relief du département de Bihor réunit trois formations géographiques : la montagne, les collines et la plaine, en offrant ainsi des conditions propices pour la vie des communautés humaines depuis la préhistoire.

Quant à l'époque néolithique, les plus anciennes traces d'habitation appartiennent au complexe Starcevo-Criș . Les porteurs de cette civilisation occupent tant la plaine que les collines. Ils utilisent aussi les grottes en tant qu'abris temporaires . *Les habitations* découvertes dans les sites qu'on a recherchés sont de trois types : chaumières, demi-chaumières et habitations-plateforme de surface.

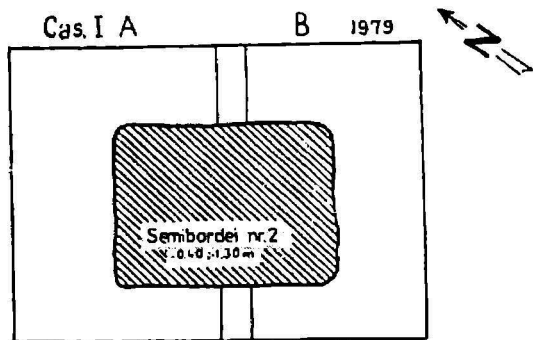
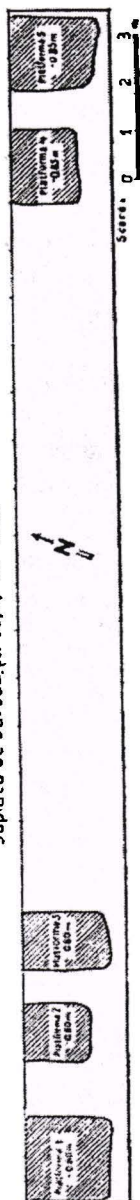
Les outils lithiques sont taillés en silex et en obsidienne. Les outils polis sont rares et prouvent une utilisation de longue durée.

Parmi les formes céramiques, les plus répandues sont : *les bols, les pots, les coupes à pied, les vases à provisions*.

On peut reconstituer la vie spirituelle des communautés néolithiques à l'aide des objets modelés en terre cuite : *des représentations anthropomorphes et zoomorphes*, des tablettes et de petits autels.

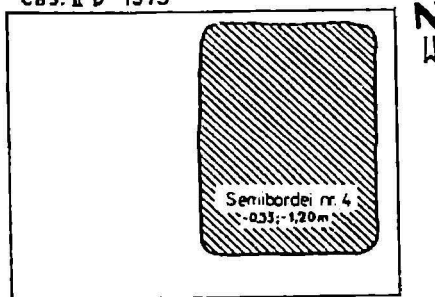
L'économie avait à la base la culture primitive des plantes, l'élevage des animaux domestiques et aussi la chasse.

On peut encadrer les sites du néolithique inférieur du nord-ouest de la Roumanie dans la phase III B, d'après Gh. Lazarovici.

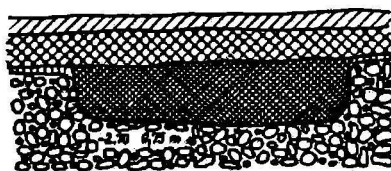
Scara: 0 1 2 3 m

Cas. II D 1979

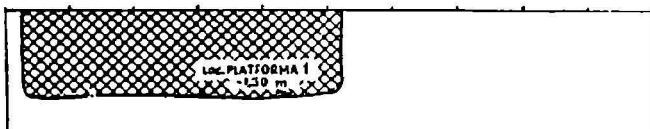
Scara: 0 1 2 3 m

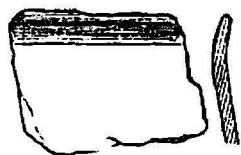
FUGHIU, 1977 Bordei nr. 1

0 1 2 3 m

FUGHIU, 1977

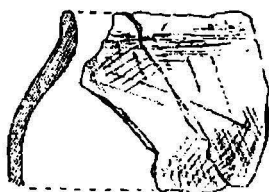

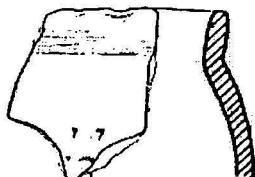
1

2

3

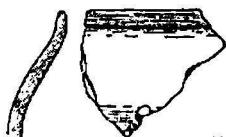
4

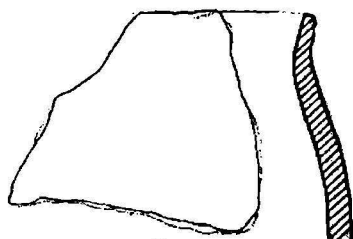
5

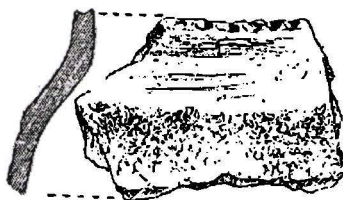
6

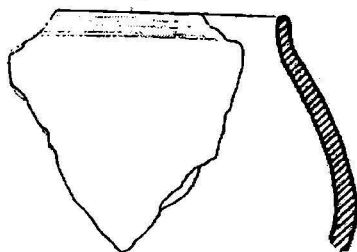
7

8

9

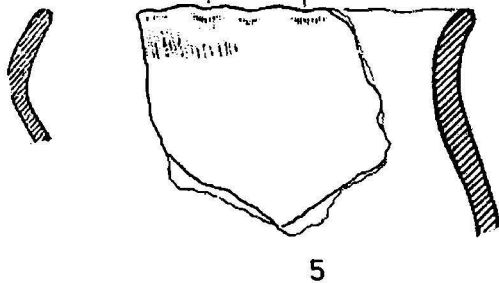
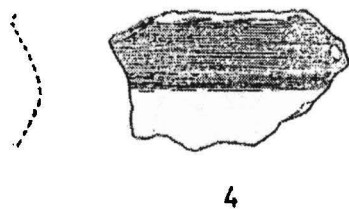
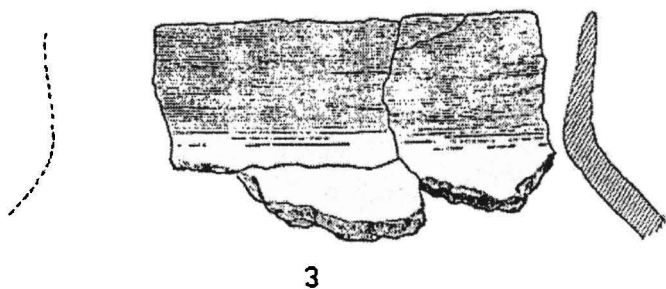
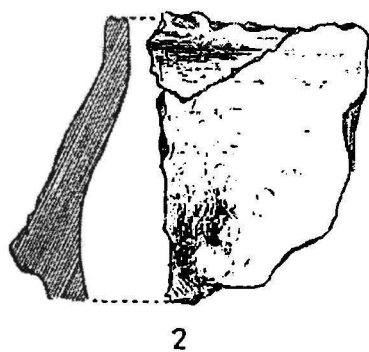

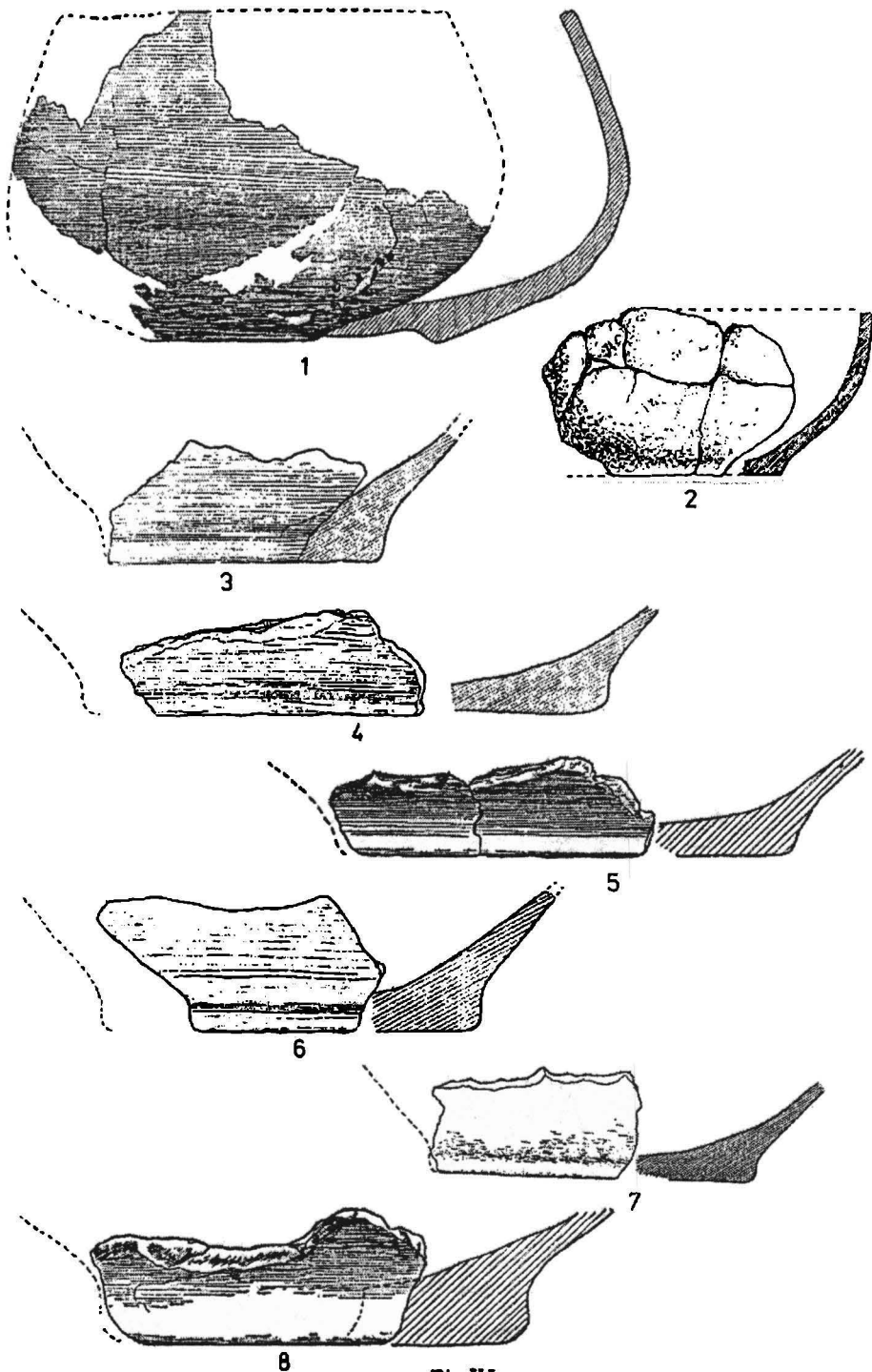
10

11

Pl. II

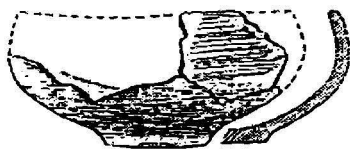

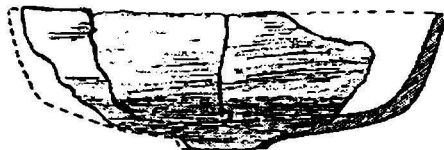
Pl. IV

1

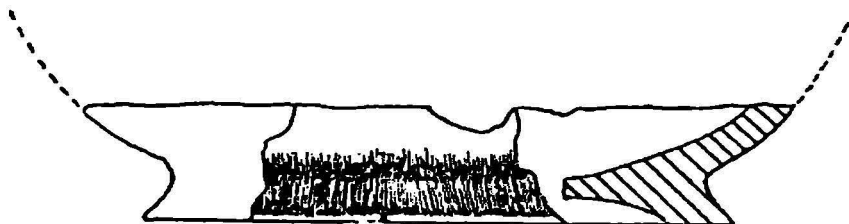
2

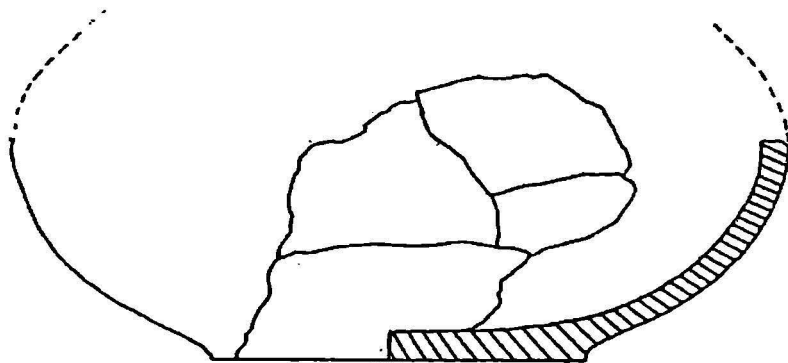
3

4

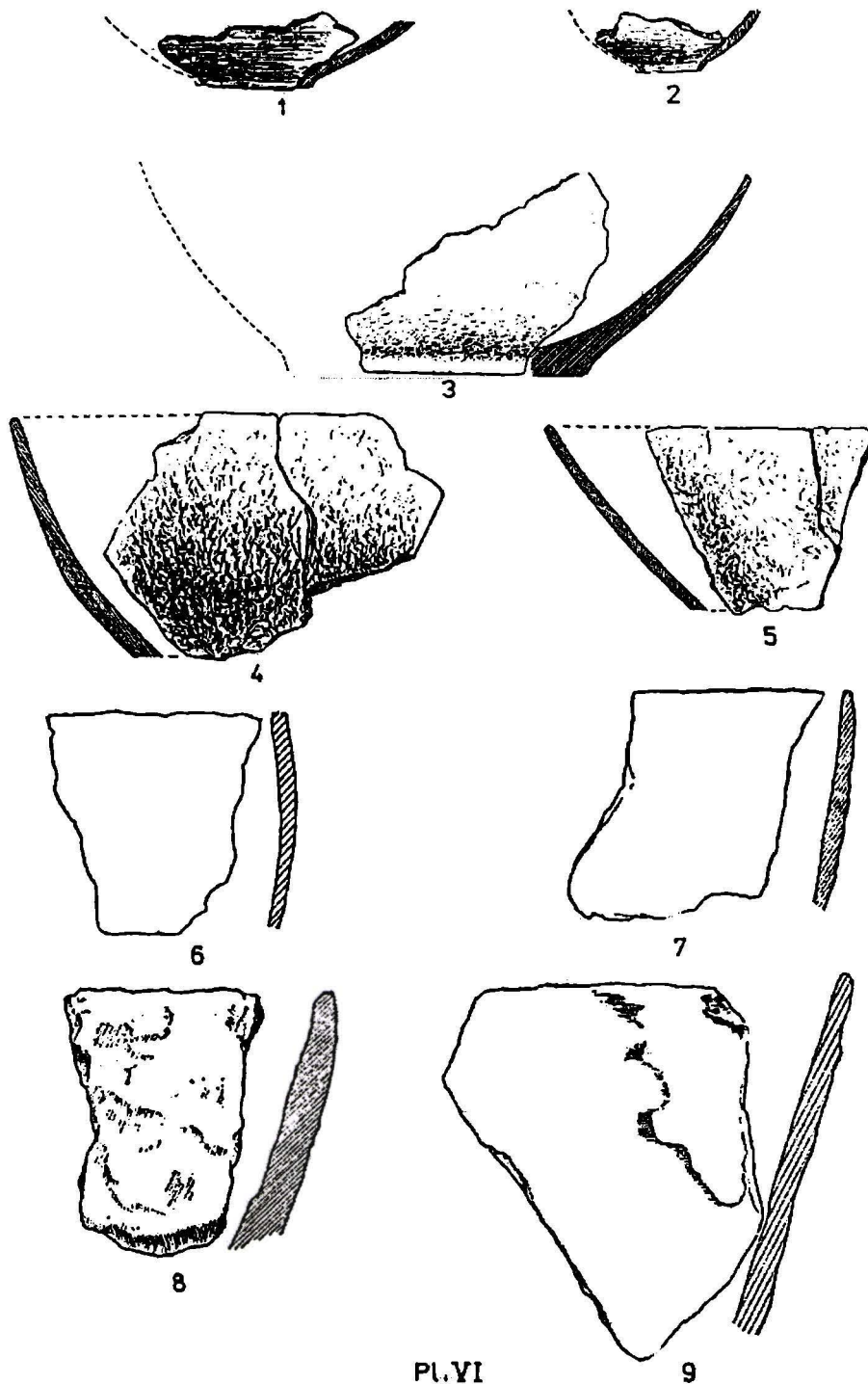

5

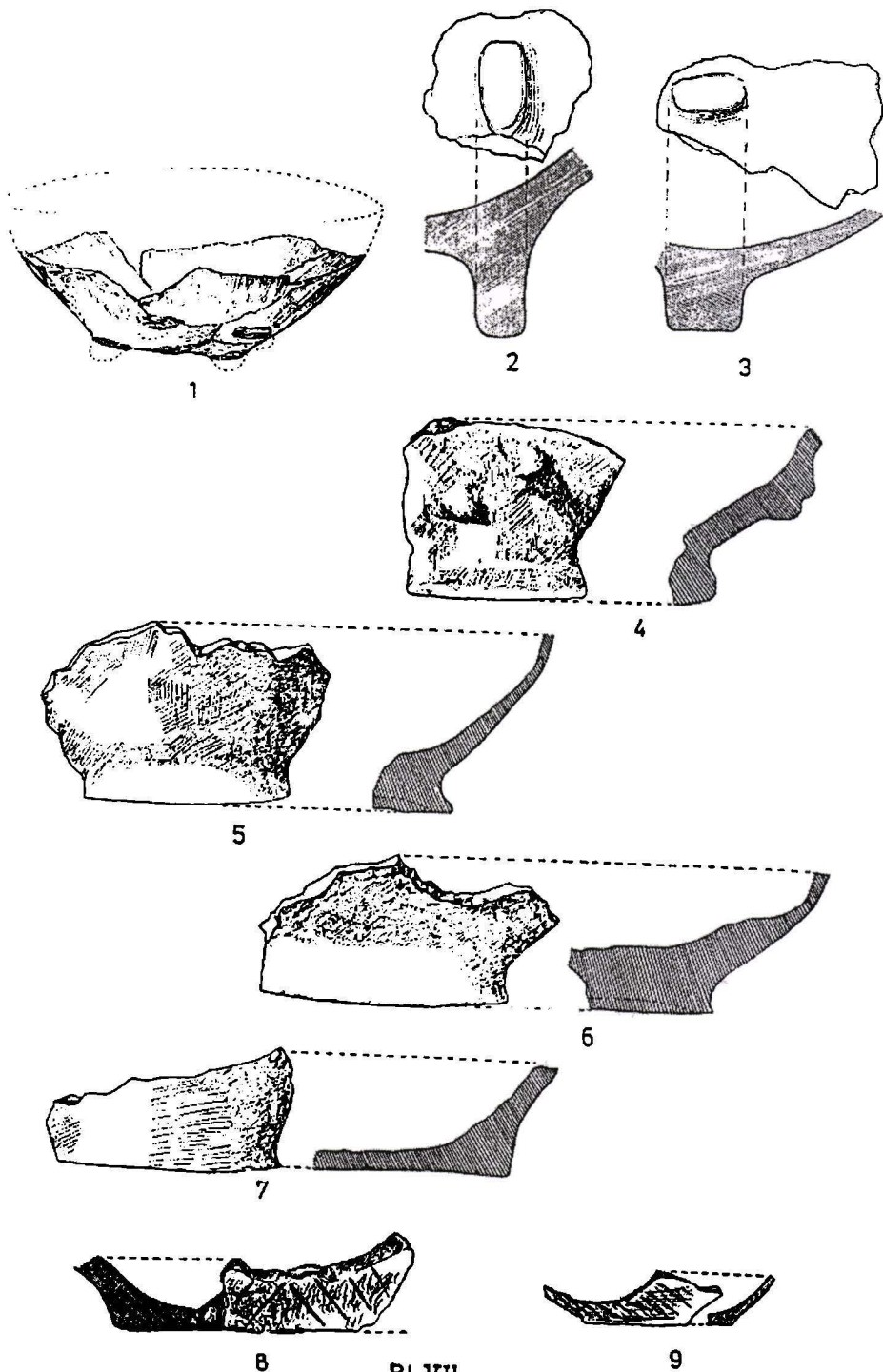
6

Pl. V

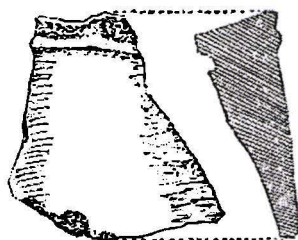
PL. VI

9

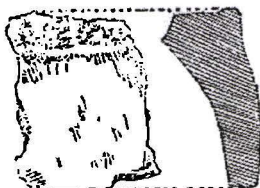

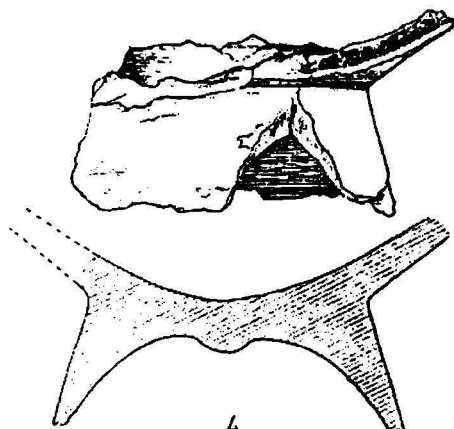
1

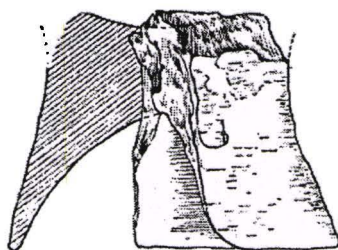
2

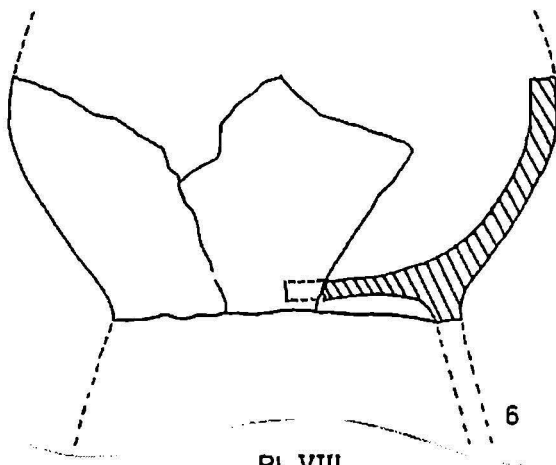
3

4

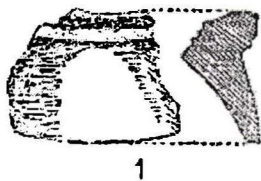

5

6

Pl. VIII

1

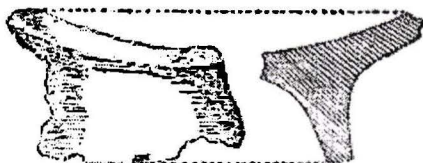
2

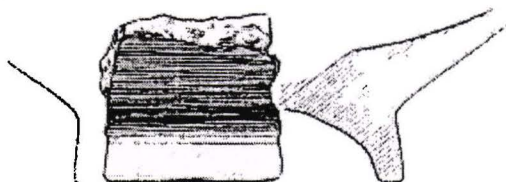
3

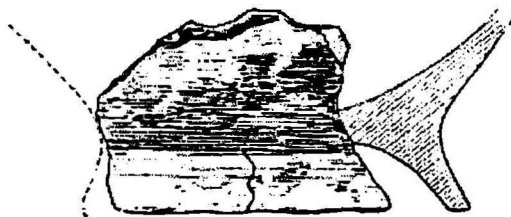
4

5

6

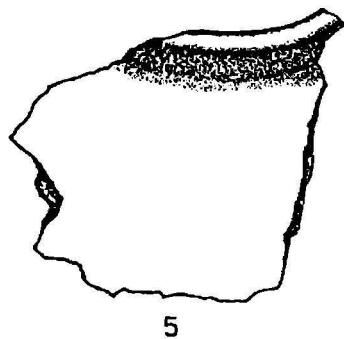
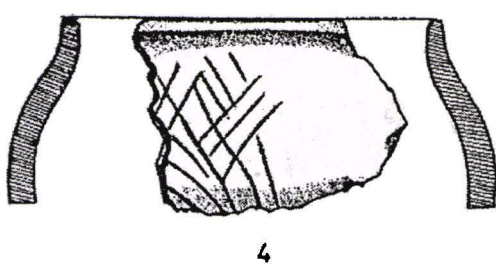
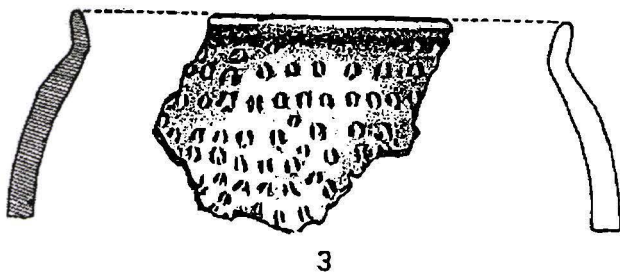
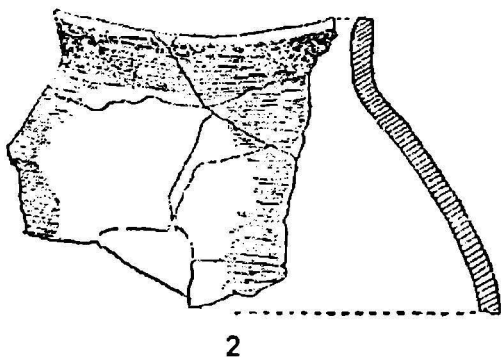
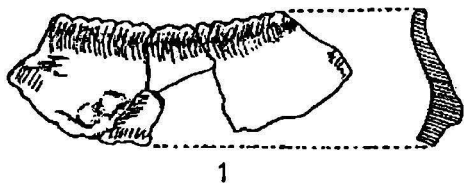

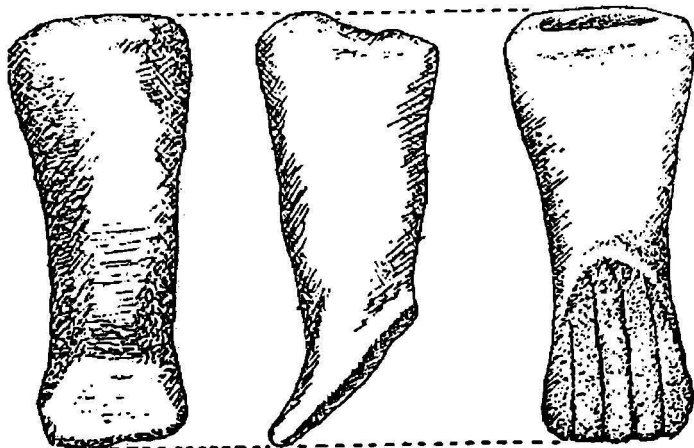
7

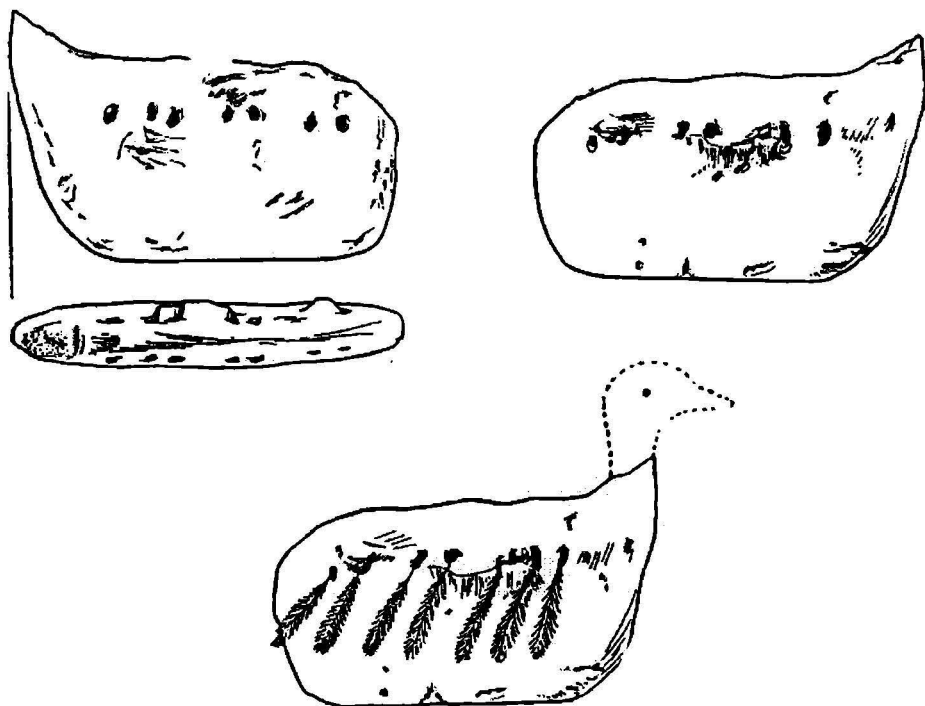
8

Pl. IX

1

2

Pl. XI